

OMVORMINGEN IN DE INLANDSCHE SAMENLEVING VAN NEDERLANDSCH OOST-INDIË.

REDE UITGESPROKEN OP DEN 9DEN MAART 1923 TER GELEGENHEID
VAN DEN VIJFDEN VERJAARDAG DER LANDBOUWHOOGESCHOOL
DOOR DEN RECTOR MAGNIFICUS

DR. J. C. KIELSTRA.

Mijne Heeren Curatoren, Mijnheer de Directeur-Generaal van den Landbouw, Mijne Heeren Professoren, Lectoren, Ambtenaren, Dames en Heeren Studenten en verder Gij allen, die U hierheen hebt opgemaakt om den vijfden dies natalis der Landbouwhoogeschool mede te vieren, zeer welkome toehoorderessen en toehoorders.

Niet zonder grond zegt SCHÄFFLE, dat „der soziale Körper den schwierigsten Gegenstand aller wissenschaftlichen Untersuchung“ vormt. Het is, zooals hij daarbij voegt: „In den Erscheinungen der menschlichen Gesellschaft breitet sich geistig wie materiell das universellste, vielseitigste, zusammengesetzteste, namentlich aber vergeistigste Gebiet der Erfahrungswelt vor dem wissenschaftlichen Auge aus“. ¹⁾ Wie beproeft verschijnselen op het gebied der mensche-lijke samenleving causaal te verklaren, zal wel doen dit voor oogen te houden; hij zij zich bewust, dat eene verklaring, alleen gezocht op het arbeidsveld van ééne wetenschap, zij ligge op geestelijk terrein als de psychologie of op materieel gebied als de economie, noodwendig onvolledig moet zijn. ²⁾ Dit behoeft hem niet te doen twifelen aan de waarde der resultaten, die hij vond, noch hem eene aansporing te

1) C. SCHÄFFLE. Bau und Leben des sozialen Körpers I. Buch I.

2) Vgl. H. DIETZEL. Selbstinteresse und Methodenstreit in der Wirtschaftstheorie (Handwörterbuch der Staatswissenschaften).

zijn om elke andere wetenschap zooveel mogelijk binnen het gebied der zijne te trekken; hij aanvaarde echter naast zijn eigen ook hare resultaten en trachte den causalen samenhang te geven, na onderlinge vergelijking der kracht en waarde van verschillende factoren, die tot het eindresultaat, de concrete verschijning, medewerkten.

Dit zal men te scherper voor oogen hebben te houden, wanneer men te doen heeft met eenig verschijnsel in eene samenleving, van welker structuur men niet tot in de kleinste bijzonderheden op de hoogte is en waarbinnen men de organische beteekenis van de groepeerings der individuen niet volkomen doorziet. Bij het nasporen van enkele oorzaken voor zekere omvormingen in de inheemsche samenleving onzer Oost-Indische koloniën, waarvoor ik heden Uwe aandacht vraag, is dit laatste mij dikwijls de grootste moeilijkheid geweest. Van geen der volkeren daar bestaat eene volledige sociologische beschrijving, aan de hand waarvan men zou kunnen concludeeren, hoe een bepaalde invloed op die samenleving inwerkt. En dit gemis is te meer voelbaar, omdat wij, zelfs bij voortgezet verblijf, evenmin de beteekenis van de groepeerings der individuen in die samenleving ervaren, doordat wij niet, gelijk hier, er deel van uitmaken. Wij blijven ook dan waarnemers van buiten.

Vast staat wel — dat heeft zeker deze waarneming van buiten ons geleerd — dat ook daar de mensch kent nooden en behoeften van zeer onderscheiden, geestelijken en materieelen aard. Ook daar is zijn leven, geschapen als hij is, naar het zinrijke beeld van Genesis, als het evenbeeld Gods, veelzijdig en ondergaat hij den invloed van talrijke factoren, die elk aangrijping vinden op een verschillend punt van het geheel zijner persoonlijkheid. Het concrete verschijnsel, dat ik op het oog heb, het ontstaan en de groei in de laatste decennia van allerlei vereenigingen en organisaties ter bevordering van bepaalde, vooropgezette doeleinden, in de inheemsche maatschappij, — verschijningen, die bij ons zeer gewoon zijn, doch onder inlanders tot voor een twintig jaar vrijwel geheel ontbraken — is dan ook — dit mag a priori worden aangenomen — gevolg van verschillende oorzaken, zoowel op geestelijk als op materieel gebied liggend.

Laat ik echter beginnen met U dat verschijnsel iets nauwkeuriger te beschrijven door U in groote trekken een indruk te geven van de samenleving der inheemsche volkeren in den archipel, zooals die vroeger was, om dan uiteen te zetten, waarom in die verhoudingen eene voor ons zoo gewone sociale verschijning als eene vereeniging bijzondere beteekenis moest hebben.

Wij kunnen zulk eene samenleving in haar ouden vorm het best typeeren door te zeggen dat daar één bepaalde groepeerings, door natuurlijke betrekkingen tusschen haar leden gevormd en bepaald,

hetzij familie- of stamverwantschap dan wel plaatselijke samenwoning, een enkele maal een combinatie van deze twee grondslagen, de verbinding vormde, waarin de individuen voor elk hun bekend doel samenwerkten, waarin zij als het ware voor het gebied van hun geheele leven de noodige aanleuning vonden aan anderen. Zulk een groepeerings was, soms geheel als door de voorvadervereering van b.v. de Toradja, ¹⁾ soms in zekeren zin als door de vereering van een dorpsstichter in Javaansche desa's, ²⁾ religieuze organisatie. Zij was verder door het gemeenschapsbezit, voor het minst van productiemiddelen, soms echter ook van producten, ³⁾ economische groepeerings. Zij vormde tevens den kring, waarbinnen recht en moraal gehandhaafd worden. Zij was eindelijk, hier en daar tot in niet lang achter ons liggende tijden, verdedigingsorganisatie. Kortom, er was binnen die samenleving geen gebied dat tot samenwerking noopte, of die ééne gemeenschap bestreek het.

Al vermijdt men nu ook volkomen eene oude, der sociologie niet geheel vreemde gedachte, dat deze vorm van maatschappelijke organisatie zou passen bij een bepaalden primitieven trap van ontwikkeling, waarop in een algemeen gedachten ontwikkelingsgang elk volk op een gegeven oogenblik zou staan, dan blijft toch de conclusie gewettigd, dat eene organisatie, gebaseerd op natuurlijke, d.i. voor de individuen toevallige verhoudingen, slechts kan voldoen, indien men alleen zeer eenvoudige eischen stelt op elk gebied. Immers desbewuste vereeniging en samenwerking ter bereiking van eenig doel van de hiervoor meer in het bijzonder geschikte krachten, noodzakelijk voor de vervulling van eischen, die boven het voor ieder bereikbare, d.i. het zeer gewone, uitgaan, is in beginsel hierbij uitgesloten.

Verder wordt onder zulke verhoudingen ontplooiing en ontwikkeling van individueele eigenschappen, waardoor beter slagen in eenige richting te verwachten zou kunnen zijn, indien al niet onmogelijk gemaakt, dan toch sterk belemmerd. Wie steeds voor elk levensbelang in betrekking moet treden tot dezelfde menschen, is genoodzaakt hunne gedachten en gevoelens zeer te ontzien, in elk geval om te voorkomen dat hij door eenige uiting hen van zich vervreemdt. Materieel geldt hetzelfde. Het individu is ook hierin afhankelijk van de groepeerings, waarvan hij deel uitmaakt, aangezien de productiemiddelen, soms de producten zelfs aan haar behooren, terwijl hij slechts door samenwerking met zijne medeleden het

1) A. KRUYT en N. ADRIANI. De Bareë sprekende Toradja Dl. I Hst. X. Vgl. E. E. W. Schröder. Nias.

2) P. J. VETH. Java Dl. IV, Hoofdstuk V.

3) ALB. C. KRUYT. Het Communisme der Toradja (De Inlander en de Zending). C. VAN VOLLENHOVEN. De Indonesiër en zijn Grond.

noodige voor ook zijne behoeftenvervulling daaruit kan verkrijgen.

Laat men iemand uit zulk een verbinding los, dan is hij daarmede een volkomen verlatene, iemand, die geheel en al buiten maatschappelijk verband staat; daar waar die groep nog algemeen religieuze beteekenis heeft een uitgestootene niet slechts voor dit leven maar voor de eeuwigheid. Van daar een voortdurende vrees voor afwijking in welk opzicht ook van inzichten, gevoelens of wenschen van anderen, een achterstellen van eigen gedachten, verlangens of belangen bij die van het geheel en zijn leden, niet uit altruïsme, maar uit noodzaak, omdat men steeds elkaar weer noodig zal hebben.¹⁾ Kort gezegd, in zulk eene samenleving overheerscht de groep het individu.

Het vormen nu door individuen, die te voren in zulk een groep als het ware opgesloten zaten, van een organisatie met een bepaald, vooropgezet doel, beteekent dus niet minder dan een ondermijnen van den grondslag der samenleving. Men bouwt de organisatie op geheel anderen basis dan te voren bekend was, reeds alleen door het feit, dat men zelf beslist of men er al dan niet deel van zal uitmaken. Het is het uittreden, voor eenig levensdoel, uit het verband, dat de individuen beheerschte, het zelfstandig scheppen van een, dat omgekeerd door de individuen zal worden beheerscht. En hierdoor was het in zulk eene samenleving een uitermate gewichtige verschijning, iets dat het bestaande tot in zijn gebinten aantastte, toen daar eerst met eenige aarzeling een enkele, later geleidelijk meer vereenigingen tot bevordering van bepaalde doeleinden werden opgericht.

Het verschijnsel is ook in zijn gevolgen gewichtig. Een individu, dat zich tegen de gevestigde meening en gebruiken keerde, had men wel kunnen laten voelen, dat hij zich naar de gemeenschap behoorde te schikken op straffe van door haar uitgestooten te worden, maar met een algemeener en zich organiseerend streven naar verandering was niet zoo gemakkelijk af te rekenen. Men had er zijn houding tegenover te bepalen, al zou het slechts geweest zijn om eigen inzicht en belangen daartegenover te beschermen. Men moest zich dus reken-schap geven van het bestaande; de dagen, waarin het bestaan van een gewoonte op eenig punt voldoende legimitatie was, waren voorbij; men moest gaan oordeelen over de waarde van het gebruikelijke.

Maar daarmede is deze omvorming in de maatschappij ook een weg, die naar nieuwe mogelijkheden leidt. Want waardeeren wil zeggen goed- of afkeuren en afkeuring sluit in zich zoeken naar iets nieuws en beters. Het verschijnsel beteekent het einde van het starre conservatisme, dat de inlandsche samenlevingen kenmerkte. Er komt plaats voor nieuw, jong leven.

1) ALB. C. KRUYT. Het Communisme der Toradja (De Inlander en de Zending).

Dat het gewicht van deze nieuwe verschijningen door nagenoeg ieder, die met de inheemsche samenleving in aanraking kwam, hetzij in zijne dagelijksche bezigheden hetzij in zijn studie, terstond werd beseft, is geen wonder. De eerste moest met de nieuwe verschijning al aanstonds rekening houden, de tweede zag zich een nieuw, andersoortig veld van waarneming en verklaring geopend. Hebben de eersten, de mannen van de praktijk, uit den aard der zaak het voor en tegen der inlandsche vereenigingen meer tot veld van hunne beschouwing gemaakt, de laatsten zochten veelal ook naar de oorzaken voor het nieuwe verschijnsel. Zij zochten die begrijpelijkerwijze — en vonden ze, als gevolg van het gecompliceerd karakter van het maatschappelijk proces, dat zich voltrok, licht ook — in de richting, waarin zij van het standpunt, dat zij tegenover de maatschappij innamen, als vanzelf gingen.

Zoo legt Dr. ADRIANI voor Java den nadruk op het streven naar ontwikkeling van verstand en gemoed onder de meer ontwikkelden, en maakt niet dan terloops melding van eenige economische verschijnselen, die zich bij de inlandsche omvorming voordoen.¹⁾ Dr. RADJIMAN zag er, in een fraaie biologische analogie, eene natuurlijke regeneratie in van de oude inheemsche maatschappij tegenover het ziekteproces eener demoralisatie, welke zij als gevolg van eeuwenlange politieke en economische minderwaardig-achting zou vertoonen.²⁾ Dr. RINKES vormt in zoo ver eene uitzondering, dat hij als naast elkander werkend verschillende stroomingen noemt. Ook hij ziet echter in het ontplooiën van het Oostersche denken ook in materialistischen zin onder verschillende invloeden, in het gouvernementsonderwijs, in de technische voortbrengselen en praestaties van Europeesche zijde, in den handelsbloei der Chineezzen, in de politieke wijzigingen elders in het Oosten de grondoorzaken der maatschappelijke veranderingen op Java, in de verschijnselen op economisch gebied als het ontstaan van vakvereenigingen en eenige pogingen tot coöperatie meer het indirect gevolg van die primaire oorzaken. Zelfstandig werkende, op economisch gebied liggende feiten voert ook hij als verklaring niet aan.³⁾

De Ned. Indische regeering, die uiteraard de maatschappelijke nieuwe verschijnselen uit praktisch oogpunt heeft te bezien en er hare houding tegenover heeft te bepalen, maakte eerst den indruk te denken aan democratische, politieke stroomingen, gevolg ook van

1) Dr. N. ADRIANI. Geestelijke Stroomingen onder de bevolking op Java. Synthese. Dl. II, nr. VI.

2) De maatschappelijke loop van de Javaansche (Indonesische) bevolking. Indisch Genootschap, 27 Februari 1920.

3) Oude en nieuwe stroomingen onder de bevolking. Indisch Genootschap 18 November 1916.

staatkundige gebeurtenissen elders. Toen later economische verschijnselen sterker hare aandacht trokken, vond men in hare mededeelingen terzake eene ietwat gewaagde analogie met laat-middeleeuwsche maatschappelijke omvormingen in Europa in plaats van eene verklaring, die steun zocht in eene uiteenzetting van de feiten in het koloniaal gebied en daaruit conclusies trok betreffende den aard van het gebeuren. ¹⁾

Ik zeide reeds dat ik voor het maatschappelijk verschijnsel, dat ons thans bezighoudt, verschillende oorzaken, zoowel op geestelijk als op materieel gebied liggend, waarschijnlijk acht. Ik laat daarom gaarne elke van de gegeven verklaringen in hare waarde. Maar ik meen toch dat bij al deze onderzoekingen, hoe waardevol ze ook zijn, één gebied, en wel dat van de economische verhoudingen eenigszins verwaarloosd is. Er zijn m.i. ook economische oorzaken aan te wijzen voor de besproken maatschappelijke veranderingen en zonder deze in zijne beschouwingen te betrekken, kan men naar mijn overtuiging niet tot volledige verklaring komen. Ik geloof zelfs op te merken, dat, naar gelang deze economische oorzaken zich op verschillende wijzen doen gevoelen, de nieuwe sociale verschijnselen een eenigszins ander voorkomen hebben. Voor deze economische oorzaken nu vraag ik voor het oogenblik eerst Uwe aandacht.

Reeds langen tijd gaf het Nederlandsche bestuur den inlander, die om welke reden ook in de eigen verhoudingen niet wenschte te blijven, gelegenheid om zich materieel een bestaan te verschaffen door als soldaat of in eenige andere ondergeschikte functie in zijn dienst te treden. Maar daarmede sneed onder de oude verhoudingen zoo iemand de banden met de eigen samenleving door. Hij werd medelid van een buiten de inlandsche maatschappij staand verband. Voor den inlandschen soldaat werd b.v. de kazerne de nieuwe maatschappij, waarin hij een vaste plaats kreeg; hij voelde zich deel worden van een andere samenleving. Hoewel misschien economisch niet geheel zonder belang, kan dit toch slechts van geringe beteekenis voor de inlandsche samenleving zijn geweest. Niet alleen door het uiter-aard gering aantal dergenen, die op die wijze overgingen, maar vooral omdat het noodzakelijk uittreden uit eigen maatschappelijk verband den overgang alleen aantrekkelijk maakte voor gedeclasseerden, die in hun eigen omgeving geen plaats meer vonden. De inheemsche samenleving onderging passief het uittreden van een aantal harer leden, die zij van haar gezichtspunt niet de beste achtte.

Naast de Regeering boden Europeesche ondernemingen den inlander gelegenheid om buiten zijn eigen productie inkomsten te

1) Vgl. de Mededeelingen in de Koloniale Verslagen na 1917, in het bijzonder in dat van 1920.

verwerven. Niet alleen op Java, ook op de Buitenbezittingen kon b.v. de Javaan als werkmans plaats vinden. Bij aanwerving voor de andere eilanden sneed hij weer volkomen de banden met de eigen maatschappij door en het is op die gronden verklaarbaar, dat contractkoelie's in het algemeen slechts konden gevonden worden onder in de eigen samenleving ontwortelden, de gedeclasserden. Ook de arbeid op Java bracht echter, zij het meer tijdelijk, als men dit wilde, eenige losheid van de eigen samenleving mede. En dit maakt het begrijpelijk, hoe ook daar jaren lang degenen, die zich als werkvolk op erf-pachtsperceelen aanmeldten, geenszins plachten te behooren tot de gezeten bevolking der omliggende dorpen. Ook bij deze arbeiders was dikwijls een begin van declassering, iets, waarom de betrokkenen zich liever eenigen tijd uit de eigen omgeving verwijderden en bij voorbeeld liever in een naburige afdeling dan in het eigen regentschap gingen werken. Zoo stond gedurende tientallen van jaren de inlandsche maatschappij ook tegenover dit verschijnsel tamelijk passief.

Geheel anders werd evenwel de beteekenis van deze mogelijkheid, toen Java een zoo sterke toeneming van bevolking vertoonde in sommige streken, dat men gedwongen was te zorgen voor vermeerdering van het maatschappelijk inkomen. Ware de inheemsche samenleving aan zich zelve overgelaten geweest, dan zou zij het probleem, hoe dit inkomen zoo te doen stijgen, dat al die monden gevuld werden, hebben moeten oplossen door, nadat de mogelijkheid tot uitbreiding op den bestaanden voet niet meer zou hebben bestaan, hare productie te intensiveren. De feitelijke omstandigheden, de kolonisatie, brachten echter mede, dat zij in vele streken de keuze had tusschen de intensivering en de haar geboden gelegenheid om deel te nemen aan het productieproces van ondernemingen, geleid door Westersche krachten en gedreven met kapitaal van buiten. Zij kwam tot het laatste in de meeste gevallen als het gemakkelijkst, daar haar zoo de noodzakelijkheid om voor intensivering eigen kapitaal te vormen, wat bij de bevolkingstoename een zware taak zou zijn geweest, werd bespaard. Als loonarbeider, maar eveneens als klein-ondernemer in bedrijven, die niet veel kapitaal vereischen, nam een gedeelte der inheemsche maatschappij, dat zich geleidelijk uitbreidde, deel aan het productieproces der haar vreemde, koloniseerende bevolking.

Degenen, die om deze redenen in steeds grooteren getale van deze gelegenheid tot het verkrijgen van inkomsten buiten de productie der inheemsche samenleving gebruik maakten, sneden evenwel met de eigen maatschappij niet meer alle banden door. Zij waren geen uitgestootenen en hielden dan ook voeling met de groepen, waartoe zij behoorden, zij het naar omstandigheden meer of minder nauw.

Niet zelden keerden zij tijdelijk of voor goed in haren kring terug. En ten aanzien van andere levensfuncties dan de voorziening in materiele behoeften kon die groep hare beteekenis voor hen behouden.

Deelneming aan zulk een aan de eigen samenleving vreemd productieproces eischt echter optreden, los van de groep, waartoe men behoorde, en individueel in betrekking treden tot eene geheel andere productieorganisatie, tot welker medeleden men niet uit anderen hoofde in eenige betrekking staat. Zij vordert verder het verrichten van arbeid, die op gronden, verband houdend met de bedoelingen van het vreemde productiestelsel, geheel anders wordt gewaardeerd dan in de eigen groep het geval was met den daar verrichten arbeid.

Op de individuen heeft dit, naar mij voorkomt, noodwendig invloed op twee wijzen. Het vordert, in verband met de andere wijze van waardeering van den arbeid, meer overleg en het vermindert, door de geopende mogelijkheid om, los van de eigen groep, levensonderhoud te vinden, het gevoel van afhankelijkheid van deze laatste. Indirect werkt het hierdoor ook weer op de groepen in, die tegenover de individuen iets van de alles beheerschende positie verliezen en waarbinnen veel meer plaats komt voor individueel oordeel, ook over gevolgde gewoonten. De nieuwe economische verhoudingen bevorderen hier geestelijke vrijheid.

Eveneens van groote beteekenis was het op andere eilanden, waar de bevolking niet zoo dicht was, dat daar in de natuur of in door de inheemsche bevolking oorspronkelijk voor eigen doeleinden ingerichte aanplantingen goederen werden gevonden, die de wereldmarkt begeerde en die de wereldhandel door zijne uiterste voelhorens, de in alle richtingen uitgezonden opkooopers, naar mate rust en orde verzekerd worden, al spoedig wist op te sporen. Hier ontstond eveneens de mogelijkheid om hetzij door inzameling van natuurlijke producten hetzij door aanleg van bijzondere, eigen aanplantingen zich, los van de productie der groep, waartoe men behoorde, een bestaan te verzekeren. Aangezien hier echter de prikkel der noodzakelijkheid als gevolg van bevolkingsaanwas vrijwel ontbrak, kan directe invloed in deze richting nauwelijks verwacht worden. Van meer belang schijnt mij dat als gevolg van den van buiten af steeds bevorderden handel de leden der hier bestaande groepen allerlei te voren onbekende goederen leeren kennen, die zij om een of andere reden begeeren. Een stijging van het welvaartspeil kan hiervan het gevolg zijn, en dit beteekent niet een objectief, maar wel een relatief te kort aan maatschappelijk inkomen. Een te kort dat men het best kan aanvullen door naast de groepsproductie ter voorziening in de nieuw gebleken behoeften individueel het nog beschikbaar pro-

ductievermogen in de richting van voortbrenging van handelsgoederen aan te wenden.

Maar ook dit heeft invloed op de individuen. Het vordert overleg en vermindert de afhankelijkheid van de groep, waartoe men behoort. En het werkt dus indirect even goed op de groepen in, doordat hunne leden meer gelegenheid krijgen om hun individueel oordeel te doen gelden. Ook hier bevorderen de nieuwe economische verhoudingen de geestelijke vrijheid.

En eindelijk dient men rekening te houden met een juist onder de meest primitieve stammen dikwijls plotseling gestelden economischen eisch, dien van betaling van individueele belastingen in geld. Hierdoor toch ontstond de noodzaak om naast hetgeen de groepsproductie van oudsher had voortgebracht, nog over een persoonlijk inkomensdeel te beschikken, ten einde zich van dezen plicht tegenover de regeering te kwijten. Het was een inkomensdeel waarop in de oude verhoudingen in het geheel niet gerekend was, een, voor welks verwerving men, geheel in tegenstelling met hetgeen de eigen voortbrenging had opgeleverd, individueel aansprakelijk werd gesteld.

Ook dit kan niet zonder invloed blijven op de individuen. Hun gevoel van persoonlijke verantwoordelijkheid ten aanzien van bepaalde levensonderdeelen ontstaat of wordt versterkt. Individueel overleg tot verkrijging van dit noodzakelijk geworden individueel inkomen is een vereischte en dit zal weer zijn invloed doen gelden ook op hunne positie binnen hunne groepeerings. Zij worden tegenover deze laatste sterker, minder afhankelijk.

Bevolkingsaanwas, van buiten af gewenschte en geprikkelde handel en eveneens van buiten af opgelegde plicht tot betaling van individueele belasting ziet hier dus de economische oorzaken, die in het proces der bevrijding van de individuen uit de oude, natuurlijke, alles omvattende verbindingen m. i. een bepaalde rol hebben gespeeld. Het zij nog eens herhaald, ik wil geenszins beweren, dat daarnaast niet andere factoren werkten; ongetwijfeld hebben dikwijls sterke geestelijke invloeden zich doen gevoelen. Ik zou zelfs niet durven beweren dat de economische oorzaken de voornaamste waren in het complex van factoren, dat hier zijn werking deed gevoelen. Hier waren zij trouwens meer, elders minder duidelijk waarneembaar en vergelijking hunner kracht met andere zou, geloof ik, voor onderscheidene streken een verschillende uitkomst geven. Maar wel zou ik willen opmerken, dat zij evenals de andere hunne eigen waarde hebben en dat ten slotte de voltrekking van het bevrijdingsproces der individuen uit de hen omvattende verbindingen stellig niet onafhankelijk is van de mogelijkheid tot verwezenlijking daarvan ook op materieel gebied. In het complex van factoren, dat hier samenwerkt, zijn de econo-

mische dus even noodzakelijk als de andere om het eindresultaat, de volkomen bevrijding der individuen, hunne bewuste hergroepering in organisaties van allerlei aard, elk met haar eigen, op geestelijk of materieel gebied liggend, doel te doen intreden.

Deze economische oorzaken werken, als ik goed zie, op tweerlei wijze. Zij scheppen aan den eenen kant zelf een basis van gemeenschappelijke belangen, waarop het vereenigingsleven zich kan ontwikkelen, maar verder maken zij ook doelbewuste organisatie voor andere oogmerken mogelijk of gemakkelijker.

Op Java, waar de sterke bevolkingsaanwas verklaart, dat men op ruime schaal gebruik maakte van de geboden gelegenheid tot het verrichten van loonarbeid op Westersch geleide ondernemingen ter vermeerdering van het maatschappelijk inkomen, vormde zich geleidelijk een bodem voor organisaties, die hun vereenigingsgrond vonden uitsluitend in gelijkheid van economische belangen hunner leden, in den geest van de in onze maatschappij bekende vakvereenigingen. In den aanvang, toen de eerste inlandsche vereenigingen werden opgericht, spraken die economische belangen nog niet voldoende krachtig om zelfstandig als grondslag voor de vorming van organisaties te kunnen dienen. Gemeenschappelijk inzicht betreffende vragen op geestelijk en moreel gebied traden toen op den voorgrond. In dit opzicht is echter, naarmate de economische belangen zich krachtiger deden gelden, differentieering in het vereenigingsleven ingetreden. Trokken de oudere vereenigingen, Boedi Oetama en de Sarekat (Dagang) Islam, opgericht in den tijd, toen de economische omstandigheden nog niet zoo drongen, zooveel mogelijk alle doeleinden, die behartiging vroegen, binnen hunne sfeer, gaandeweg is de toestand veranderd. De gelijklopende economische belangen vormden ten slotte een reëlen grondslag voor krachtige, zich uit de nog algemeen gehouden nieuwe groepering afscheidende vakvereenigingen, die meer gelijkheid met de overeenkomstige organisaties in onze samenleving vertoonen.

Het schijnt mij niet meer dan natuurlijk, dat deze ontstonden onder hen, die in den loop der jaren het meest los waren geraakt van de natuurlijke verbindingen, waartoe zij hoorden. Dit waren op Java in de eerste plaats zij, wier werkkring een herhaalde verplaatsing medebracht en die daarbij niet behoorden tot de inwendig nauwen samenhang vertoonende, beste inlandsche families, uit wier midden de ambtenaren van den hooger bestuursdienst en de rechterlijke macht voortkwamen. Praktisch gesproken waren het de beambten van allerlei gouvernementsdiensten, waarin plaats was voor personen uit verschillend maatschappelijk milieu afkomstig, mits zij slechts de noodige capaciteiten bezaten, zooals het inlandsch onderwijs, de pand-

huisdienst en dergelijke. Zoo zien wij onder dezen en onder een daarmede vergelijkbaren dienst als die der staatsspoorwegen geleidelijk de aan die onzer samenleving vrij nabijkomende vakverenigingen ontstaan.

Daarnaast werden verenigingen van gelijken aard opgericht onder arbeiders in verschillende particuliere bedrijven. Het was alweer niet anders dan zich, naar mij toeschijnt, verwachten liet, dat deze organisaties zich vormden in bedrijven, die, gelijk spoor- en tram-diensten, veel verplaatsing medebrachten, en in de voornaamste steden, waar de inlandsche oorspronkelijke verbindingen in den loop der tijden te niet waren gegaan. Op het gebied van den geschoolden arbeid, waar betrekkelijk weinig afwisseling van personeel in de bedrijven was, waar meer afhankelijkheid ook bij den arbeider was ontstaan van zijne positie en verdiensten als zoodanig, als typografen, kleermakers en dergelijken, vindt men deze organisaties voornamelijk. Onder ongeschoolde arbeiders kunnen ze blijkbaar nog niet ontstaan. Hier is nog te veel afwisseling van personeel, bestaat ook nog te veel aan- en afvloeiing uit en naar de inlandsche maatschappij en haar gewone groepeeringsen.

Het schijnt mij niet geoorloofd om, zooals wel geschiedt, deze organisaties onder het inlandsch werkvolk te willen verklaren uit de werkzaamheid van bepaalde leiders. Het komt mij integendeel voor, dat het in zekeren zin juist omgekeerd is en dat die leiders met hunne inspanning slechts succes hadden doordat de bodem in de bestaande economische omstandigheden gereed lag. Zoodra toch die leiders zich voor een gelijk doel begeven buiten de bevolkingscentra, waar plaatselijk veel geschoolde loonarbeiders zijn of buiten de kringen van hen, die door hunne maatschappelijke positie los zijn geraakt van hunne oude groepen, ziet men hun pogen falen. Toen zij actie voerden met de bedoeling om het inlandsch personeel der suikerfabrieken, voorzoover georganiseerd in den Personeel Fabrieks Bond, op gelijke wijze als trampersoneel en typografen dit reeds uit eigen beweging gedaan hadden, tot staking in massa te brengen, was eene waarschuwing der regeering voldoende om doorzetting en volvoering van dit voornemen te keeren. Ware eene strijdbare organisatie in dit plan betrokken geweest, onder wier leden zelf het plan tot staking om dringende redenen was ontstaan, zulk eene waarschuwing had niet kunnen baten. Doch de in deze fabrieken als arbeiders werkzame inlanders zijn lang niet zoo los van hunne samenleving als die in stedelijke bedrijven. Dikwijls behooren zij tot de deelgerechtigden in grondbezit en behouden de plaats, die zij in hunne maatschappij hadden. Zij zijn hierdoor voor hun bestaan niet geheel van de fabriek afhankelijk en deze heeft dus reeds in haar eigen belang rekening te houden met hunne verlangens, zoover dit mogelijk is.

Wat betreft andere economische organisaties is de gang van zaken op Java niet gunstig geweest voor het ontstaan en de ontwikkeling daarvan. Een telling van nijverheidsondernemingen onder inlandsche leiding in 1919 gaf waarlijk bedroevende uitkomsten n.l. ongeveer 1 op de 13000 inwoners. ¹⁾

Zoo is het ook met andere productie-organisaties. Kan voor credietinstellingen nog in aanmerking genomen worden dat het gouvernement de maatschappij, door zijne organisatie van het volkscredietwezen, het werk uit de hand nam, ook voor productieve associatie kan slechts worden geconstateerd dat de inlandsche huishouding het nog niet tot samenwerking van eenigen omvang of eenige betekenis in vast gegroepede economische vormen kon brengen. Behalve familie- en desaverband draagt economische samenwerking alleen een tijdelijk karakter. En de voorkomende verbruikcoöperaties bestaan meestentijds uit ambtenaren en blijken voor het volksleven van geen betekenis, terwijl in het interne vereenigingsleven van de coöperatie en wat zij bedoelt te zijn weinig begrepen wordt.

Dat het hier minder aan leiding dan aan basis hapert, meen ik daaruit te mogen afleiden, dat ook die organisaties, die door de grootere inlandsche vereenigingen of onder hun invloed in het leven werden geroepen, geen uitzondering maken. Ook hier kunnen deze niet organiseeren, als er geen grondslag in de samenleving is. De groote inlandsche vereenigingen op Java, Boedi Oetâma en Sarekat Islam geraken dan ook meer en meer in eene positie dat zij in die kringen, waar, naast andere, economische oorzaken de vrijmaking der individuen uit de oude groepen hebben bewerkt, streven naar de dientengevolge mogelijk geworden organisatie op politiek gebied. Maar het ligt buiten mijn bestek om op dit punt, hoe belangwekkend het zij, of op de redenen, waarom de laatste de massa beter bereikt dan de eerste, in te gaan.

Ook op ander gebied ontstonden er organisaties, toen men zich vrijer ging voelen. Ik denk hier aan vereenigingen als die onder de leden der inlandsche Christengemeenten en onder hare inlandsche voorgangers in het zendingsressort Modjowarno. Of deze op zich zelf veel tot stand hebben kunnen brengen, is mij niet bekend, wel, dat men ze spontaan in inlandsche kringen in het leven riep en Europeesche leiding liefst zoo weinig mogelijk aanvaardde. Ook hier was een streven naar bewuste groepeerings met het oog op bepaalde doeleinden onder de inheemsche bevolking zelve.

Zien wij naar de Buitengewesten, dan vinden wij slechts de Oostkust van Sumatra, als het eenige gebied, waar gemeenschappelijke

1) N.l. 3812 ondernemingen voor geheel Ned. Indië, waaronder 1209 zonder loonarbeiders en 2026 met een aantal van 1—5. (Vgl. Kol. Verslag 1920 kol. 70).

belangen van loonarbeiders tot gezamenlijke actie leidden. Het jaar 1920 bracht daar een spoorwegstaking onder het inlandsch personeel, die zich een oogenblik uitstreckte tot dat van de Bataafsche Petroleum Maatschappij te Pangkalan Brandan. Voor het overige is voor dergelijke organisatie op deze eilanden geen basis.

Wel vinden wij hier enkele handelsverenigingen als de Bataksche in een gebied, op welker ontstaan zeker de Rheinische Missions Gesellschaft invloed had, maar die toch ook haar voortbestaan dankte aan de neiging der bevolking om zelf handel te drijven buiten Chineez en andere tusschenhandelaars om. Nijverheidsorganisaties beteekenen er even weinig als op Java, maar op het gebied van coöperatieve organisaties is de toestand iets beter. De bodem in de maatschappij is er gunstiger voor, de economische oorzaak der vrijmaking van de individuen, handel en belasting, welke hier in het spel waren, werkten meer in deze richting. Grooter handelsgeest en meerdere individualiteit der bevolking kunnen hier worden geconstateerd en een opvallend verschil is, dat, hoe primitief de vorm ook hier zij, onder de vereenigingen de productieve associatie veel sterker naar voren komt dan op Java. De verbruikcoöperatie daarentegen heeft hier minderen omvang. Het verwondert mij niet; geen objectief welvaartstekort kan hier dringen tot organisatie op dit laatste gebied.¹⁾ Dat de meeste dezer vereenigingen in min of meer ontgonnen gedeelten der Buitengewesten op hoofdplaatsen worden gevonden, schijnt mij in overeenstemming met de voor dit gebied gevonden oorzaak. Zonder openlegging is er geen basis voor hunne vorming, is de economische vrijheid der individuen niet mogelijk.

Maar ook andere organisaties konden hier ontstaan. Ik wijs op de vorming op meerdere plaatsen van inlandsche Christengemeenten, van vereenigingen met een zedelijk doel als volksverheffing, gelijk de Sumatranenbond en de Perserikatan Minahassa, die elk het volk, waaronder zij hun arbeidsveld hebben, willen vooruit brengen.

In den toestand, zooals die zal zijn na voltrekking van het proces der maatschappelijke omvorming, rust op de individuen een veel zwaarder taak dan voorheen. Terwijl de oude groepeeringsverbanden als geheel elke verantwoordelijkheid en risico droeg, brengen de nieuwe verhoudingen persoonlijke aansprakelijkheid mede. En dit, naar mate het bevrijdingsproces zich voltrekt, over een steeds grooter gebied van het leven, geestelijk zoowel als materieel. Vergunt mij dat ik mij beperk tot het laatste als meer in het bijzonder liggend op het

1) Vgl. het Verslag van de Coöperatie-commissie. G. KOLFF en Co., Weltevreden, 1921, blz. 94—145. Voor deze beschouwingen was, hetgeen met regeeringssteun op dit gebied werd tot stand gebracht en in stand gehouden, van geen waarde.

gebied mijner studie, als ik U nog enkele conclusies aangeef, waartoe, naar ik meen, hetgeen ik zeide leidt.

Eene organisatie ter productie slaagt het beste naar mate de individuen de meest gunstige eigenschappen vertoonen. Elk elementair handboek der economie houdt U voor, dat en waarom het van belang is, dat de ondernemer energiek, de kapitalist zuinig en krachtig, de arbeider bekwaam in zijn vak is. En het gaat er dus om dat het bevrijdingsproces uit de oude groepeeringsen zoodanig verloopt, dat de individuen na de voltrekking in zoo hooge mate als mogelijk is die eigenschappen bezitten, die in den nieuwen toestand van waarde zullen zijn. Slechts dan is het te verwachten, dat de toekomst een hooger welvaartspeil brengt dan in de maatschappij in haar ouden vorm kon worden bereikt, dat dus op dit gebied het doel der vrijmaking wordt bereikt.

Zoolang wij ons tot deze algemeene opmerkingen bepalen, zal niemand daartegen bezwaar hebben. Anders wordt het echter vermoedelijk, wanneer wij het terrein der theorie verlaten en ons verplaatsen naar dat der sociale politiek m.a.w. wanneer wij gaan vragen: Welke houding moet men ten aanzien van het proces der vrijmaking van de individuen aannemen?

Het komt mij voor dat ten aanzien van dit punt voor eene koloniale samenleving enkele vragen rijzen, die onder andere verhoudingen niet zouden behoeven te worden gesteld. Zij houden verband met het feit, dat de inheemsche maatschappij wordt beïnvloed door eene andere, met een ander productiestelsel, terwijl eveneens regeling voor nieuwe verhoudingen buiten haar zelve goeddeels om kan plaats hebben.

Invloed van buiten, hetzij leiding of gezag, kunnen onder die omstandigheden den individuen, die zich uit de oude verbindingen vrij maken, de taak uit handen nemen of overbodig maken om in de nieuwe verhoudingen hun eigen weg te vinden. En dit schijnt mij niet geheel onbedenklijk met het oog op het gewenschte eindresultaat, de geschiktheid der uit de oude verbindingen bevrijde individuen voor de hen wachtende zwaardere taak in de nieuwe groepeeringsen, die door hen moeten worden beheerscht in plaats van omgekeerd. Dit kunnen zij slechts, indien zij zich steeds genoodzaakt zien zich van de nieuwe verhoudingen zelf rekenschap te geven, ze bewust te doorzien en te waardeeren. Een proces, dat wel zeer langzaam zal werken, gelijk elk groeiverschijnsel, maar dat daarentegen de geestkracht geven kan, die noodig is om de geleidelijk zwaarder wordende verantwoordelijkheid, naar gelang zij meer vergt, te aanvaarden.

Leiding en gezag zouden goed doen om, wanneer zij de inheemsche samenleving in hare omvorming van nut willen zijn, te bedenken, dat zij ondanks de beste bedoelingen, waarmede zij on-

getwijfeld bezielde zijn, gemakkelijk in twee opzichten daarbij op den verkeerden weg zouden kunnen geraken.

In de eerste plaats zullen zij zich er voor hebben te hoeden, dat zij de toestanden in de eigen samenleving, zij het onwillekeurig, als punt van uitgang nemen, dat zij zich dus geheel laten leiden door gedachten, die bij deze verhoudingen aansluiten. Zij zullen nauwkeurig hebben gade te slaan, welken weg de inheemsche samenleving kiest en zich bij haren gang aansluiten. Vrijgelaten, vindt zij reeds hier en daar merkwaardige overgang van natuurlijke tot doelbewuste groepeerings.¹⁾ Invloed, uitgeoefend op inlandsche organisaties, zou deze kunnen verleiden tot handelingen, die op het maatschappelijk proces een storenden invloed zouden hebben als niet passend in de verhoudingen van dat oogenblik of bij de mate van verantwoordelijkheid, die de individuen kunnen dragen. Regeling zou voor de samenleving een keurslijf kunnen blijken, waardoor zoowel de individuen als de jonge, zich vormende groepen in hun gezonden groei worden belemmerd.

Als ik naar Nederlandsch Indië zie ben ik niet geheel gerust dat men deze klippen heeft weten te omzeilen.

Wanneer ik bijvoorbeeld zie, hoe socialistische en communistische invloeden zich op Java in de inlandsche vereenigingen trachten te doen gelden, dan vraag ik mij af, of degenen, van wie deze uitgaan, nimmer hebben gezien, hoe de inheemsche maatschappij op dit eiland juist bezig is de individuen economisch te doen vrij worden uit min of meer communistisch aangelegde verbindingen, of zij niet hebben opgemerkt, dat een tegenstelling tusschen de maatschappelijke functies kapitaal en arbeid daar niet bestaat, maar de instrooming van het bestreden kapitaal van het grootste belang is voor de zich bevrijdende individuen, wien juist hierdoor de gelegenheid geboden wordt zich de voor hooger welvaartspeil noodige vrijheid te veroveren?

Evenmin schijnt mij het regelend ingrijpen door de Indische regeering steeds gelukkig. Merkte niet onlangs een bevoegd en kundig beoordeelaar als Dr. BOEKE op, dat de uiterlijke bloei van het volkscredietwezen geen overeenkomstige innerlijke kracht herbergde, dat de inheemsche maatschappij zelve er niet in gelijke mate economisch door was versterkt?²⁾ En men bedenke hierbij, dat het hier eene organisatie geldt, die anderen tot voorbeeld kan strekken door hare pogingen om de zelfwerkzaamheid in die samenleving te bevorderen. Wanneer dan nog moet worden geconstateerd, dat ambtelijke zorg noodzakelijk is om het bestaande in stand te houden, dan is

1) Vgl. Mr. O. VAN BOECKEL. De zuiver inlandsche Vereeniging. Adatrechtbundel XIX.

2) Tweeërlei stelsel van Koloniaal volkscrediet. Vragen des Tijds, Nov. 1922.

het wel duidelijk hoe verbazend voorzichtig men moet zijn met regelingen voor deze maatschappij.

Bepalingen, die het geven van voorschot verbieden bij het aangaan van overeenkomsten tot het verhuuren van grond door inlanders aan Europeesche landbouwondernemingen, hoe verklaarbaar bij het gebrek aan vlottend kapitaal in de Javaasche maatschappij die vooruitbetalingen ook zijn, schijnen mij uitvloeisel, eensdeels misschien van onvoldoende waarneming van de economische verhoudingen, anderdeels echter van minder juist inzicht in het proces dat zich in de maatschappij afspeelt en dat vooral dringt tot versterking bij de individuen van het gevoel van aansprakelijkheid voor eigen lot. Niet minder verraden de bekende voornemens tot het toekennen aan inlandsche gemeenschappen, die als zoodanig in het betrekkelijk productieproces geen rol speelden van een aandeel in de winst van landbouwondernemingen, dergelijk gemis aan inzicht. Hier zou het proces der vrijmaking zelf zijn tegengehouden; de vermeerdering van het maatschappelijk inkomen, dergelijken gemeenschappen zonder moeite hunnerzijds geworden, zou den prikkel tot inspanning van eigen krachten ter vermeerdering daarvan hebben weggenomen.

Nasporing van de oorzaken op economisch gebied, die de omvormingen in de inheemsche maatschappij naast andere bewerken, is in de eerste plaats noodig om tot juist inzicht te komen. Wij weten tot nu toe slechts in groote trekken iets van hunne werking, weinig echter van hunne kracht op verschillende plaatsen, en in vergelijking met andere factoren.

Verder schijnt mij noodig het loslaten van de gedachte, dat leiders van buiten de inheemsche maatschappij haar een dienst zouden bewijzen door haar stap voor stap den weg aan te geven, dien zij zou kunnen gaan, of dat het de taak der regeering zou zijn om voor de individuen in nieuwe verhoudingen, zooals zij die meent te zien komen, de plaats reeds te voren zoo goed mogelijk gereed te maken. Geen aanwijzen aan hen, die zich juist uit het eene verband, waarin zij door van hun wil onafhankelijke oorzaken geplaatst waren, hebben bevrijd, van een positie in een andere groep, welke zij eveneens, onafhankelijk van eigen inspanning en kracht, voor zich gereed vinden.

„Zelf moet gij 't zoeken en zelf moet gij 't vinden”, dit moet als het ware in het proces der omvorming ieder worden voorgehouden. Als de maatschappij uit eigen kracht in eenige richting werkt, neme men eventueele belemmeringen weg, dit kan taak en plicht zijn. Maar steeds bedenke men, wat het kenmerkende is in het zich afspelend maatschappelijk proces, de zelfbevrijding der individuen. Om dan alles te vermijden, wat die door de bevrijding en de daarop volgende hergroepering getoonde geestkracht, een waarlijk in de oude verhoudingen niet gewoon verschijnsel, weer onnoodig zou maken.